

INVALIDILIITTO RY:N LAUSUNTO

Asia: Lausuntopyyntö osallisuustyöryhmän vammaispalvelulainsäädännön uudistusta koskevista ehdotuksista

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/12528/2019

Lausunto tallennettu:

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=35910be9-106a-4d92-89bd-8f9f0fd524>

Invalidiliitto ry kiittää kohteliaimmin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriötä lausuntopyynnöstä.

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 146 jäsenyhdistystä.

1. Lausunnonantaja on järjestö

2. Voidaanko työryhmän ehdotuksilla vahvistaa vammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevien palveluiden asiakasprosesseissa? (Raportin luku 2, s. 14-47)

Kyllä

Kyllä pääosin X

Ei pääosin

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto katsoo, että loppuraporttiin on kirjattu lukuisia vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ja ennakollista oikeussuojaa edistäviä elementtejä valmisteilla olevan vammaispalvelulain asiakasprosessia koskeviin säännöksiin. YK:n vammaissopimus nousee esiin aiempaa vahvemmin monin tavoin vammaispalvelulain yksityiskohtaisissa perusteluissa. Tämä näkyy erityisesti eri artikloiden linkittämisestä asianomaisiin kohtiin kansallisen lakiesityksen eri pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Invalidiliitto esittää, että vammaisen ihmisen osallisuutta omaan prosessiin tulee täsmentää laajemmin esitetystä koskemaan myös koko sosiaalihuoltolain 4 luvun velvoitteita sosiaalihuollon toteuttamisesta siltä osin, kun sillä on erityistä peilauspintaa suhteessa vammaisten ihmisten erityistarpeisiin. Esimerkiksi sosiaalihuollon keskeisistä periaatteista ja tavoista, joilla asiakasta kuullaan ja mitkä ovat hänen oikeutensa saada selvitystä eri vaihtoehtoista. Vammaisten ihmisten kohdalla on erityisen tärkeää, että viranomaisen käyttämät palveluja koskevat lomakkeet ja asiakkaalle annettavat palveluja kuvaavat ja niiden hakemista sekä järjestämistä koskevat tietojärjestelmät ovat saavutettavat ja esitteet ovat laadittu ymmärrettävään muotoon.

3. Voidaanko työryhmän ehdotuksilla vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin? (s. 14-47)

Kyllä

Kyllä pääosin X

Ei pääosin

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto katsoo, että vammaisen henkilön oikeutta yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin palveluihin on lisätty lain tasolla sanamuotoihin mm. 1 § vammaisen henkilön etu ja itsenäinen elämä sekä 5 § toistaiseksi voimassa olevan päätöksen saaminen. Lain perusteluihin on lisätty lukuisia YK:n vammaissopimuksen artikloita, jotka ohjaavat lain soveltajaa vammaisoikeusmyönteiseen laintulkintaan. Vammaisoikeusmyönteinen laintulkinta tässä yhteydessä tarkoittaa sen vaihtoehdon valintaa yksittäistapauksessa in casu, joka paremmin toteuttaa yksittäistapauksessa vammaisen henkilön perus- ja ihmisoikeuksia. Tällä vammaisoikeusmyönteisellä laintulkinnalla on analogiansa eduskunnan perustuslakivaliokunnan perusoikeusmyönteisessä laintulkinnassa.

Invalidiliitto kiinnittää huomiota loppuraportin kohdan 2. sisältäviin lakiesityksiin ja muihin huomioihin, mikä antaa loppuraportista hieman keskeneräisen vaikutelman. Perustuslain 6 §:n 2 momentin yhdenvertaisuuslausekkeen sisältävä positiivinen erityiskohtelu suhteessa vaikeimmin vammaisten ihmisten perustuslain 19 §:n 1 momentin turvaamaan välttämättömään huolenpitoon jää huomiotta. Positiivista erityiskohtelua ei tarkemmin avata, miten sitä käytännössä sovelletaan tässä vammaisten erityispalveluihin sijoituvassa kontekstissa. Tällä on vaikutusta vammaisten ihmisten vammasta aiheutuviin toimintarajoitteisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin perustuvien palveluiden saatavuudessa ja määrässä.

Invalidiliiton mielestä työryhmämietinnön yksityiskohtaisissa perusteluissa painottuvat liiaksi vammaisen ihmisen asiakasosallisuusprosessia koskevien kuvausten osalta keskitetty asumisyksikkö- ja toimintayksikkösidonnaisuus sekä kognitiiviset toimintarajoitteet että lasten oikeudellinen asema. Nämä ovat kiistatta tärkeitä seikkoja, mutta samalla on huolehdittava, että asiakasosallisuuden kokonaisuus on tasapainossa. Moni vammainen on täysivaltainen, osallinen ja työssäkäyvä omassa kodissaan asuva perheellinen ihminen.

VPL 1 § 1 mom. 3 kohta

4. Kannatatteko ehdotettua muotoilua, jonka mukaan lain tarkoituksena olisi tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista? Rauenneessa hallituksen esityksessä käytettiin termiä itsenäinen suoriutuminen itsenäisen elämän sijaan. (s. 14)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliiton mielestä itsenäisen elämän tukeminen vastaa itsenäistä suoriutumista paremmin YK:n vammaissopimuksen artiklan 19 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä sanamuotoja. Yleissopimuksen artikla 19 linkittyy kuitenkin selvästi vammaisten ihmisten erilaisten ja yksilöllisen tarpeen mukaisten sosiaalipalveluiden järjestämiseen.

VPL 1 § 1 mom. 4 kohta

5. Kannatatteko vammaisen henkilön edun lisäämistä palvelujen turvaamista koskevaan kohtaan? (s. 14)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Vammaispalvelulaki on puiteluontoinen ja tarkoituksena varmistaa vammaisten ihmisten erityiset sosiaalipalvelut itsenäisen elämän ja osallisuuden varmistamiseksi. Vammaispalveluilla turvataan perustuslain ja yhdenvertaisuuslain kuvamaa vammaisten ihmisten positiivista erityiskohtelua. Vaikka kyse ei ole lääketieteellisten diagnoosien arvioimisesta sosiaalipalveluiden saamisen edellytyksenä, niin vammaispalvelulaissa säädetään jatkossa erityispalveluista niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä ja toistuvasti apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Invalidiliitto katsoo, että vammaispalvelulain 1 §:n 1 momentin 4 kohdassa vammaisen ihmisen yksilöllisten tarpeiden lisäksi pitää kuvata vammaisen henkilön etu, jotta lain soveltamisessa voidaan kiinnittää huomiota vammaisen ihmisen yksilöllisiin olosuhteisiin. Vamman laadulla on merkitystä sekä vammaispalveluiden myöntämisessä että niiden määrän arvioinnissa. Muualla vammaisia koskevassa lainsäädännössä kuten tulkkauspalvelulaissa kuulonäkövammaiselle myönnettävä tulkkauspalveluiden määrä on suurempi kuin kuulo- tai puhevammaiselle johtuen vamman laadusta. Rauenneessa vammaispalvelulakiesityksessä vaikeavammaisuus -termi oli poistettu. Tämäkin seikka korostaa sitä, ettei vammaisuus tarkoita pelkästään subjektiivista kokemusta ja erilaisten tarpeiden esittämistä, vaan tulee esittää myös objektiivista näyttöä vammaisuuden olemassaolosta. Siten vammaisen henkilön edun määrittäminen on osa positiivista erityiskohtelua ja sisältyy yhdenvertaisuuden määritelmän alaan.

VPL 1 § perustelut

6. Kannatatteko 1 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 19-27)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto katsoo, että 1 §:n perusteluissa YK:n alkuperäiskansoja koskevaa julistusta koskevassa kohdassa tulisi viitata myös YK:n vammaissopimuksen Johdanto-osan p) -kohtaan, jossa todetaan ”tämän yleissopimuksen osapuolten olevan huolestuneita vaikeista olosuhteista, joita kohtaavat ne vammaiset henkilöt, joihin kohdistuu moninkertaista tai törkeää syrjintää muun muassa alkuperäkansaankuulumisen tai muun aseman perusteella.”

*Invalidiliitto vaatii, että 1 §:n 4 kohdan perusteluiden sanamuotoja täsmennetään, jotta se huomioi kattavasti eri tavoin vammaisia ihmisiä. Vaikka vammaisen henkilö olisi riippuvainen toisen henkilön avustamisesta, niin se ei välttämättä tarkoita, etteikö henkilö kommunikoi puheella. Siksi nämä vammaisuudesta aiheutuvat erilaiset tilanteet pitää selkeämmin avata lain perusteluissa. Seuraava lause edellyttää tai -sanana käyttöä ja -sanana sijasta: ”Palveluiden jatkuvuus ja henkilökunnan pysyvyys on erityisen merkittävää silloin, kun vammaisen henkilö on täysin riippuvainen saamastaan avusta ja tuesta **tai** kun henkilö ei kommunikoi puheella ja yhteisen vuorovaikutustavan ja luottamuksen löytäminen vie aikaa.”*

Invalidiliitto katsoo, että 1 §:n lain tarkoituksessa on huomioitava palveluiden suunnittelu- ja päätöksentekoprosessin lisäksi palveluiden toteuttaminen. Se, että lain tarkoitus huomioidaan vain palveluiden toteuttamistavan valinnassa ei ole riittävää. Palvelumuotoilun ja itse palvelukokonaisuuksiin tulee vastata vammaispalvelulain tarkoitusta, joista valinta taas tulee olla mahdollinen.

Invalidiliiton mielestä 1 § lain tarkoitusta koskevan mietinnön sivulla 20 tulee täsmentää lausetta, jossa todetaan; ”Yhdenvertaisuutta tulee tarkastella, sekä suhteessa vammattomiin henkilöihin, että vammaisten henkilöiden välillä.”. Positiivista erityiskohtelua on tarkemmin avattava perusteluissa sekä yhdenvertaisuuden arviointia ei suhteessa yleisöön vaan tarkastelu tulee tapahtua suhteessa samassa elämäntilanteessa ja olosuhteissa olevaan vammattomaan tai vammaiseen henkilöön. Vammaisia henkilöitä nimenomaisesti arvioidaan väärin ilman arviota esim. henkilön tosiasiallisiin olosuhteisiin. Perheyhteydellä, työssäkäynnillä, opiskelulla, sosioekonomisella taustalla, työttömyydellä, iällä on merkittävä vaikutus sille, minkälaisia palveluita vammaisen ihminen tarvitsee ja miten niitä tulee hänelle toteuttaa, jotta vammaispalvelulain tavoite ja tarkoitus käytännössä toteutuu.

Lain perusteluihin tulee lisätä perusteluita positiivisesta erityiskohtelusta, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen. Positiivinen erityiskohtelu estää välittömän syrjinnän, jossa vammaista henkilöä kohdeltiin näennäisesti samalla tavalla erilaisissa tilanteissa. Positiivinen erityiskohtelu on kaiken pohja vammaislainsäädännössä sekä sen erityispalveluiden kohdentamisesta, joka näkyy eri palveluiden tavoitteissa, tarkoituksissa ja palvelun myöntämiseen liittyvissä saamisedellytyksissä. Tällä hetkellä on ongelmana vammaisuuden sisällä tapahtuva näennäinen yhdenvertaisuus, jonka nimissä riippumatta tarvearviointista vammaisia kohdellaan samalla tavoin täysin erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa, joka käytännössä johtaa jonkin vammaryhmän tai vammaisten tilanteiden ja muiden yksilöllisten olosuhteiden huomiotta jättämiseen ja käytännössä vammaisen ihmisen syrjintään vammaisuuden kontekstissa.

Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan muutoin samanlaista kohtelua esim. ryhmän sisällä tapahtuvan haittojen ehkäisemiseksi tai lieventämiseksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, ettei vammaisia vammaispalvelujen asiakkaita tule

kohdella samankaltaisesti, elleivät tilanne ja olosuhteet heidän kohdallaan ole samankaltaiset. Yksilöllisen arvioinnin puuttuminen johtaisi tällaisessa tilanteessa tosiasiallisesti syrjintään ilman positiivista erityiskohtelua. Positiivisen erityiskohtelun tulee olla oikeasuhteista ja sen tulee turvata perusoikeuksia. Invalidiliiton mielestä tarvitaan enemmän perusteluita perusoikeudellisesta ja perustuslain positiivisesta erityiskohtelusta samoin kuin vammaispalvelujen yksilöllisestä harkinnasta, millä vammaispalvelulaki selkeästi eroaa muusta lainsäädännöstä.

Positiivinen erityiskohtelu on tärkeä avata myös suhteessa lex generalis (oikeuden yleisnormi) vs. lex specialis (oikeuden erityisnormi) ja perustelua siitä, miksi nimenomaan vammaispalveluissa on kyse erityispalvelusta ja mikä on näiden suhde esim. vanhuspäätöslain ja sosiaalihuoltolain kokonaisuuteen.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa on lisätty osallisuuden ja osallistumisen käsitettä. Toteamme, että osallisuus ja osallistuminen on todettua laajempi käsite. Tematiikkaa tulisi laajentaa ihmisoikeusperusteisesti siten, että vammaisen ihminen nähdään itse toimijana ja subjektina vahvemmin, kuten YK:n vammaissopimuksen artikla 1 (Tarkoitus) edellyttää. Siten vammaisen ihminen tulee nähdä normaaliusperiaatteen mukaisesti tasa-arvoisena yhteiskunnan jäsenenä ja toimijana kaikilla sen eri osa-alueilla mukaan lukien työelämä, koulutus, perhe-elämä, huoltajuus, politiikka jne. Nyt esitetty mietintö antaa hyvin passiivisen kuvan vammaisista ihmisistä ja käsitteen kokonaisuudesta. Toteamus siitä, että vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava siten, kuin hänen toimintakykynsä, etunsa, ikänsä ja elämäntilanteensa edellyttävät, ei anna riittävän laajaa kuvaa. Tämä tulee huomioida myös arvioitaessa 1 §:n 4 kohdan asiakkaan etua, joka on laajennettava koskemaan myös aikuisten aktiivisten vammaisten edun huomioimista muun muassa työelämässä, opinnoissa, perhe-elämässä, lapsen huoltajuudessa toimimisessa.

Mietinnössä palvelujen laadun ja laajuuden kohdalla vammaista ihmistä käsitellään perinteisessä passiivisessa ja objektiivisessa asemassa osana omaa palvelukokonaisuuttaan. Mietinnössä vammaisen ihminen nähdään keskitettyjen toimintayksikössä annettujen asumispalveluiden kautta. Kuvaus ei kata kaikkien vammaisten ihmisten palvelun laadun ja laajuuden tai heidän osallisuutensa viitekehystä. Vammaiset ihmiset tulee nähdä asiakkaan yksilöllisistä olosuhteista käsin, aktiivisina yhteiskunnallisina toimijoina mahdollisesti osana työ- tai opiskeluyhteisöä. Tarvittaessa on arvioitava, mitkä ovat tarpeet lasten huoltajuuden osalta, aktiivisuus yhteiskunnallisessa osallistumisessa jne. Mietintöä tulee tarkentaa vastaamaan enemmän eri tavoin vammaisten ihmisten elämän olosuhteita ja sisältöjä. Samalla on huomioitava, että kaikki vammaiset ihmiset eivät ole asiakkaina asumispalveluiden toimintayksiköissä. Usean vammaisen ihmisen palveluiden laatu muotoutuu siitä, miten yksilölliset palvelut tukevat esim. opinto-, työ- ja perhe-elämää tai liikkumista kuten kuljetuspalveluita, ja miten nämä palvelut on turvattu palveluita tuottavilla markkinoilla. Tämä näkökulma ei näy mietinnössä ja näissäkin tilanteissa palvelun tulee yksilöllisesti vastata vammaisen asiakkaan yksilöllistä tarvetta.

Edelleen mietinnössä todetaan, että; "Vammaispalveluissa laadun kannalta oleellista olisi se, miten palvelut toteuttavat lain tarkoitusta. Laadultaan hyvä palvelu on joustava siten, että se mahdollistaa vammaisen henkilön tavanomaisen elämän ja osallistumisen eri elämäntilanteissa ja eri elämäntilanteissa. Lähtökohdan palvelun toteuttamisessa olisi oltava asiakkaan yksilöllisissä tarpeissa sekä YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla hänen omassa tahdossaan ja mielityksissään." Invalidiliiton mielestä on tärkeää huomioida asiakkaan tahto ja mielitykset, mutta ensisijaisena on oltava, että palvelut on järjestetty asiakkaan

yksilöllisiä tarpeita vastaaviksi kaikissa tilanteissa, riippumatta henkilön vamman vaikeusasteesta.

Invalidiliitolla on tiedossa, että erityisesti vaikeimmin vammaiset ihmiset kohtaavat palvelupuutoksia. Heidän palvelunsa eivät ole yhtä yksilöllisesti järjestetty ja he eivät käytännössä kykene saavuttamaan sitä oikeudellista asemaa, joka turvaisi heille tosiasiasa osallisuuden yhteiskunnan eri toimintoihin.

Mietinnössä on perustellusti otettu huomioon julkisten hankintojen aiheuttamat ongelmat. Kuitenkin mietinnön s. 41 todettu; "Vammaisen henkilön mahdollisuudet vaikuttaa palvelujen suunnitteluun, tuottamistapaan ja toteuttamiseen sekä pitkäaikaiset ja joustavat ammattitaitoisesti tehdyt sopimukset palvelunjärjestäjän ja -tuottajan välillä sekä tehokas valvonta yhdessä pitkäaikaisten yksilöpäätösten kanssa parantaisivat luottamusta palvelujen pysyvyyteen ja lisääisivät vammaisten henkilöiden elämänlaatua ja oikeusturvaa." Invalidiliitto katsoo, että edellä mainittu perusteluissa kirjattu osio ei ole konkreettinen asiakkaan oikeusturvaa lisäävä argumentaatio. Invalidiliitto edellyttää, että sanottua kokonaisuutta täsmennetään siten, että suunnitteluprosessissa ja valvonnassa näkyy selkeästi vastuunalaisen viranomaistahon velvoitteet, kuin myös millä tavoin erityislainsäädäntönä vammaispalvelulaki ja siinä olevat palvelun laatuun ja toteutukseen sekä asiakkaan oikeuksiin liittyvät osakysymykset tulee ottaa huomioon julkisten hankintojen kokonaisprosessissa, suunnittelussa, toteutuksessa ja valvonnassa.

VPL 3 § 3 mom.

7. Kannatatteko lisäysehdotusta, jonka mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus käyttää hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoa hänen osallisuutensa ja osallistumisensa tukemiseksi? (s. 15)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

8. Kannatatteko lisäysehdotusta, jonka mukaan vammaista henkilöä olisi tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa? (s. 15)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

3 §:n perustelut

9. Kannatatteko 3 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.27-32)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

VPL 4 § Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma

10. Työryhmä ei ehdottanut palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa koskevaan pykälään muutosta. Oletteko samaa mieltä siitä, että muutosta ei tarvita (s. 15)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto korostaa asiakkaiden osallistamista erityisesti sellaisten palveluiden kohdalla, joilla on vaikutusta vammaisen henkilön henkilökohtaisen vapauden, yksityisyydensuojan ja itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Näissä tilanteissa tulisi ensisijaisesti ottaa huomioon vammaisen henkilön oma käsitys hänen avun- tai palveluntarpeistaan ja palveluiden järjestämistavasta. Henkilökohtaisen vapauden, yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja vammaisen asiakkaan osallistaminen näiden turvaamiseksi on välttämätöntä esimerkiksi henkilökohtaisen avun, valmennuksen ja tuen sekä asumispalveluiden toteuttamisessa. Näillä on erityistä merkitystä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumiselle.

Tiedossa on, että palvelusuunnitelmia, jotka ovat väylä käytännössä vammaisen ihmisen osallisuuteen heitä koskevassa asiakasprosessissa, ei laadita riittävässä määrin tai ne eivät sisällöllisesti vastaa asiakkaan kanssa käytyjä keskusteluja, ovat osittain jopa virheellisiä ja usein puutteellisia. Lainsäädännössä ei ole menettelyvaatimuksia sille, että asiakkaan tulisi nimenomaisesti ja todisteellisesti hyväksyä laadittu palvelusuunnitelma.

4 § Perustelut

11. Kannatatteko 4 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 32-35).

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliiton mielestä painoarvoa tulee antaa erityisesti palvelutarpeen arvioinnille, joka on sosiaalihuoltoon kuuluva keskeinen palvelutehtävä. Vammaissosiaalityö on kriisissä. Vahvistusta kaivataan vammaissosiaalityön ammattipätevyyden vahvistamiseen. Tällä hetkellä, laki jättää kunnille harkintavaltaa sen suhteen, mikä on tehtävän edellyttämä tarkoituksenmukainen koulutus eri tilanteissa. Ammattipätevyysvaatimuksen varmistaminen tulee kasvamaan erityishuoltopiirien purkautuessa. Samalla on kyettävä vammaissosiaalityössä ymmärtämään hyvinkin erilaisia toimintakyvyn rajoitteita, koska

kaikki vammat eivät ole kognitiivisia tai pelkästään fyysisiä toimintakyvyn rajoitteita. Rajoitteet vaihtelevat niin vamman, kuin sairauden laadun perusteella suhteessa vammaisen asiakkaan yksilöllisiin olosuhteisiin, ikään ja koulutustasoon nähden. Asiakkaan tarpeet vaikuttavat siihen, kuka on tehtävään soveltuva. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin aina arvioitava erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarve.

Invalidiliitto katsoo, että erityisen tärkeää olisi näkyä vahvemmin palvelutarpeen arvioinnissa lisäksi, että palvelujen suunnittelun perustana tulee olla vahvasti asiakkaan kokemaa tuen tarve. Tämä jää usein kuolleeksi kirjaimiksi vammaisten ihmisten palvelujen suunnittelussa ja vammaisen ihmisen osallisuus prosessissa jää ohueksi, jolloin asiakasprosessikaan ei vahvistu. Esityksessä tulisi näkyä myös vahvemmin viranomaisen velvollisuus selvittää vammaiselle asiakkaalle hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset ja muut seikat, joilla on asiassa merkitystä. Arvioitavaksi usein tulee nimenomaan vammaispalvelulain toissijainen soveltaminen suhteessa ensisijaisiin palvelu- ja tukitoimiin muun ensisijaisen lainsäädännön perusteella. Tieto eri palvelujen vaihtoehdoista on annettava siten, että asiakas ymmärtää niiden sisällön ja hänellä on aito mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelukokonaisuutensa suunnitteluun ja valintoihin.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on 27.7.2016 tekemässään ratkaisussa (dnro 233/16) todennut, että palvelusuunnitelma tulisi laatia henkilön vammaisuuden tai sairauden huomioivalla tavalla. Suunnitelma ja asiakasta koskevat merkitykselliset asiakirjat on annettava tarvittaessa tiedoksi asiakkaalle hänelle ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla.

Invalidiliitto esittää, että asiakkaan osallisuuden ja oikeusturvan vahvistamiseksi säädettäisiin säädöskokonaisuus, joka turvaisi asiakkaan oikeuden varmistaa palvelusuunnitelma sen laatimisen jälkeen. Palvelusuunnitelman laatimisen jälkeen viranomaisen velvoitettaisiin menettelyllisesti saattamaan palvelusuunnitelma vammaisen asiakkaan tiedoksi siten, että asiakkaan tulee vahvistaa palvelusuunnitelman sisältö, siten, että se vastaa palvelusuunnitelman laatimisessa ilmenneitä olosuhteita, asiakkaan esittämiä tarpeita, toiveita ja kehittämisehdotuksia.

VPL 5 §:n 1 mom.

12. Kannatatteko ehdotusta siitä, että vammaisen henkilön palveluja koskevat päätökset olisi tehtävä toistaiseksi voimassa oleviksi tietyin edellytyksin? (s. 16)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Mietinnössä on todettu perustellusti, että sosiaalihuoltolain 38 §:n 3 momentin mukaan henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään niin, että turvataan palvelujen jatkuvuus. Palveluiden jatkuvuuden turvaaminen vammaispalveluissa edellyttää pitkäaikaisia päätöksiä. Invalidiliitto näkee, että toistaiseksi voimassa olevia päätöksiä tulisi antaa vain poikkeuksellisesti ja esimerkiksi niissä tilanteissa,

joissa tarve palveluun on jostain syystä väliaikainen. Tätä edellyttää myös yleisin hallinto-oikeudellisiin periaatteisiin kuuluva luottamuksensuojaperiaate (Hallintolain 2 luvun 6 §).

Invalidiliitto kannattaa 5 §:n päätöksentekoa koskevaan säännökseen kirjausta toistaiseksi voimassa olevasta päätöksestä. Tämä velvoite koskee erityisesti subjektiivisia oikeuksia kuten vammaispalvelulain henkilökohtaista apua ja asumisen tukea sekä valmennuksen tukitoimia. Lisäksi laissa ja lain perusteluissa pitää ottaa huomioon, että esimerkiksi asumisen tuki on palvelun luonteelta senkaltainen, että siitä tulee saada asiakkaan oikeussuojan takia yksilökohtainen päätös eikä kokoomapäätöksiä enää tehdä.

13. Ovatko määräaikaisen päätöksen edellytykset, joiksi ehdotetaan henkilön omaa etua, yksilöllistä tilannetta tai palvelun luonnetta, määritelty tarkoituksenmukaisesti? (s. 16)

Kyllä X

Ei

Osittain

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

VPL 5 § 2 mom.

14. Kannatatteko ehdotusta siitä, että asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta voitaisiin poiketa vain perustellusta syystä, joka olisi kirjattava päätökseen? (s.16)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

VPL 5 § 3 ja 4 mom.

15. Kannatatteko vammaisen henkilön perheen ja läheisten tukemista koskevia ehdotuksia? (s. 16)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto katsoo, että vammaispalvelulain perusteella järjestetään erityispalveluita nimenomaan vammaiselle henkilölle yksilöllisen tarpeen mukaan itsenäisen elämän ja osallisuuden varmistamiseksi. Vammaisen henkilö on tässä subjekti.

16. Kannatatteko 5 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.35-44)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliitto ehdottaa, että luottamuksensuojaperustetta avataan perusteluihin, joka tukee kirjattua 5 pykälän 1 momenttiin ehdotettavaksi lisättävää säännöstä siitä, että lähtökohtana olisi aina toistaiseksi voimassa oleva päätös. Vammaispalvelut ovat välttämättömiä vammaisille henkilöille. Lisäksi vammaisten henkilöiden palvelutarve on pääsääntöisesti pitkäaikaista, usein myös pysyvää ja elämänmittaista. Siksi on tärkeää, että vammaisen henkilö voi luottaa päätöksen pysyvyyteen. Luottamuksensuojaperiaatteella on erityinen merkitys nimenomaan vaikeimmin vammaisten palveluiden jatkuvuuden osalta, jotka turvaavat välttämättömän huolenpitoa ja joiden jatkuvuuteen vaikeimmin vammaisilla asiakkaila tulee olla oikeudet perusteet luottaa oikeuden tilan pysyvyyteen ja näin välttämättömän huolenpidon jatkuvuuteen.

SHL 36 §

17. Kannatatteko palvelutarpeen arviointia koskevaan pykälään tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 17)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliiton mielestä ongelmallinen juridinen kohta on sosiaalihuoltolain 36 §. Säännös voi lisätä sosiaalityöpaineita ja ruuhkauttaa palveluun pääsyä. Palvelujen hakeminen vammaispalvelulain perusteella ei vielä tarkoita, että henkilö olisi niihin oikeutettu, vaan asiakkaan yksilöllinen tilanne edellyttää arviointia.

18. Kannatatteko 36 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s.44-45)

Kyllä

Ei

Osittain X

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

SHL 39 § 1 mom.

19. Kannatatteko ehdotettua lisäystä, jonka mukaan asiakassuunnitelma olisi laadittava yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa omaisen, läheisen tai muun asiakkaan edustajan kanssa? (s. 18)

Kyllä X

Ei

Osittain

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

SHL 39 § 2 mom.

20. Kannatatteko ehdotettua lisäystä siitä, että asiakassuunnitelma sisältäisi asiakkaan ja tarvittaessa asiakkaan läheisen ehdotuksen palveluiden tuottamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata asiakkaan tarpeisiin? (s.18)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Palveluiden toteuttamistavan kirjaaminen asiakassuunnitelmaan on erityisen tärkeä asumisen tuen palveluiden kohdalla, jotka voidaan järjestää hyvinkin eri palveluiden yhteensovittamisella. Asiakassuunnitelmasta on perusteltua tulla esille asumispalveluiden toteuttamisen vaihtoehdot, niiden vaikutukset ja asiakkaankäsitys sekä toiveet toteuttamistavasta.

21. Kannatatteko ehdotusta, että pykälään lisättäisiin arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista sekä toimintakyvystä? (s.18)

Kyllä X

Ei

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

Invalidiliiton mielestä asiakasprosessissa tehtävä arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista sekä toimintakyvystä ja -rajoitteista on välttämätön, jotta voidaan tehdä vammasta tai sairaudesta aiheutuviin yksilöllisiin tarpeisiin ja etuun perustuva hallintopäätös. Vammaispalvelulaki on vammaisten ihmisten erityispalveluita koskeva toissijainen laki. Tämä kirjaus vahvistaa vammaispalvelulain luonnetta vammaisten ihmisten itsenäistä elämää ja osallisuutta turvaavana lakina sekä vammaisen ihmisen subjektiivista aktiivisena toimijana omien oikeuksiensa ja palveluidensa käyttäjänä siten, kuin YK:n vammaissopimus edellyttää. Siten vahvuudet, voimavarat ja toimintakyky voivat osaltaan peittää alleen todellisen toimintakyvyn selviytyä jokapäiväisistä toiminnoista ja tämä puolestaan aiheuttaa riskin palvelujen virheelliselle mitoitukselle, alimitoitukselle.

22. Kannatatteko ehdotettuja lisäyksiä asiakkaan läheisen näkemyksen huomioon ottamisesta asiakassuunnitelmaa laadittaessa? (s. 18)

Kyllä

Ei

Ei kantaa X

Vapaamuotoiset perustelut

SHL 39 § Perustelut

23. Kannatatteko 39 pykälän perusteluihin tehtyjä muutosehdotuksia? (s. 45-46)

Kyllä X

Ei

Osittain

Ei kantaa

Vapaamuotoiset perustelut

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä 12. helmikuuta 2021

Petri Pohjonen

Laura Andersson

pääjohtaja

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi